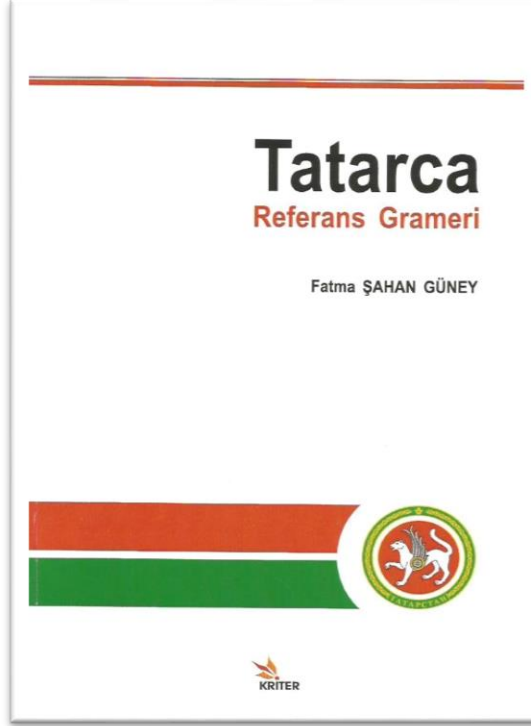

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 59, Aralık / December 2017, 269-273

**FATMA ŞAHAN GÜNEY’İN “TATARCA REFERANS GRAMERİ”
ADLI ESERİ***

Arş. Gör. Fatih EKİCİ**

Türk dilinin Kıpçak grubu lehçelerinden olan Tatarca, başta Tataristan ve Başkurdistan bölgelerinde olmak üzere, bugün yaklaşık olarak altı milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Türkiye’de de çok tanınan Şehabettin Mercanî, Rızaeddin Fahreddin, Musa Carullah, Abdullah Tukay, Fatih Kerimî, Ayaz İshakî, Yusuf Akçura gibi nice edip ve âlimin anadili olan Tatar Türkçesi, zengin söz varlığı ve barındırdığı arkaik unsurlarla Türkçenin günümüzde yaşayan önemli lehçelerinden birisidir.

Türkiye’de Tatar Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar, diğer Türk lehçelerinde de olduğu gibi, özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte ivme kazanmıştır. Bunlar içerisinde Tatar Türkçesi hakkında hazırlanan ses ve

* Şahan Güney, Fatma (2015), *Tatarca Referans Grameri*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 416 s.,ISBN: 978-605-4613-95-3.

** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, fatihkici@yandex.com.

şekil bilgisi temelli dilbilgisi anlamında gerçekleştirilen çalışmaların ilk örneğini Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'un komisyon başkanlığında hazırlanan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I (Kültür Bakanlığı Yay., 1991)* adlı eserin 1087-1096 sayfaları arasında yer alan *Tatar Türkçesinin Kısa Grameri* başlığıyla görürüz. Bu kısa dilbilgisi çalışması sonrasında Tatar Türkçesinin daha hacimli olan bir diğer dilbilgisi, Prof. Dr. Ahmet BURAN ve Prof. Dr. Ercan ALKAYA tarafından hazırlanan ve ilk baskısı 1999 yılında Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları arasında çıkan *Çağdaş Türk Lehçeleri* adlı kitapta yer alır.¹

2007 yılında ise içerisinde Tatar Türkçesi dilbilgisinin yer aldığı iki çalışma yayınlanır. Bunlardan ilki Yard. Doç. Dr. Levent DOĞAN editörlüğünde yayınlanan *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı (Kriter Yay., Genişletilmiş II. Baskı: 2010; Paradigma Akademi Yay., III. Baskı²: 2015)*'nda editör ile Yard. Doç. Dr. Bülent HÜNERLİ'nin birlikte hazırladıkları *Tatar Türkçesi* başlığı altındaki dilbilgisidir. Aynı yıl yayınlanan diğer dilbilgisi çalışması ise editörlüğünü Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN'un yaptığı, 20 Türk yazı dilinin yer aldığı kapsamlı bir eser olan *Türk Lehçeleri Grameri (Akçağ Yay., II. Baskı: 2012)*'nde Prof. Dr. Mustafa ÖNER³ tarafından yazılan *Tatar Türkçesi* bölümüdür. Şu ana dek bahsedilen çalışmalar, Tatar edebî dili temelinde bu zamana kadar hazırlanan dilbilgisi çalışmalarının bir panoramasını verirken, bu konuda müstakil bir çalışma olmadığını ve söz konusu çalışmaların toplu gramerler içerisinde, ayrı bir bölüm olarak verildiğini göstermektedir. Ancak edebî dilin dışındaki diğer Tatar ağızları için aynı durumun söz konusu olmadığını belirtmekte fayda vardır. Bunlar müstakil birer dilbilgisi çalışması olarak Prof. Dr. Ercan ALKAYA tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve *Sibirya Tatar Türkçesi (Turkish Studies Yay., 2008)* ve *Mişer Tatar Türkçesi (Kesit Yay., 2014)* adlarında iki ayrı kitap olarak yayınlamıştır.

Tatar Türkçesinin yazı dilini teşkil eden Kazan diyalekti temelinde hazırlanan ilk müstakil dilbilgisi çalışması ise Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Fatma ŞAHAN GÜNEY tarafından hazırlanan ve 2015 yılında yayınlanan *Tatarca Referans Grameri* adlı dilbilgisi kitabı olmuştur.

Kitabın yazarı Doç. Dr. Fatma ŞAHAN GÜNEY, doktora eğitimini Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Wisconsin-Madison Üniversitesi'nde Asya Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Orta Asya Araştırmaları Kürsüsü'nde Kazan Tatar asıllı Amerikalı bilim adamı Prof. Dr. Uli Schamiloğlu (Yulay Şamiloğlu)

¹ Sonraki baskıları Akçağ Yayınları tarafından yapılmıştır. 2014 yılından sonra ise genişletilerek *Çağdaş Türk Yazı Dilleri* adıyla 4 cilt halinde yayınlanmış, Tatar Türkçesi dilbilgisi de, *Kuzeybatı/Kıpçak Grubu* alt başlığını taşıyan 3. ciltte yer almıştır.

² *Çağdaş Türk Lehçeleri* adıyla.

³ Ayrıca yazarın, Tatar Türkçesini, Kırgız ve Kazak Türkçeleriyle karşılaştırmalı olarak incelediği *Bugünkü Kıpçak Türkçesi - Tatar, Kazak ve Kırgız Şivelerinin Karşılaştırmalı Grameri* (1995, Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ danışmanlığında) başlıklı doktora tezi, 1998 yılında *Bugünkü Kıpçak Türkçesi* (TDK Yay., II. Baskı: 2013) adıyla kitap olarak da basılmıştır.

danışmanlığında *Nominal Clauses in Kazan Tatar (Kazan-Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri)* başlıklı tez ile 2002 yılında tamamlamıştır. 2003 yılından bu yana Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapan yazar, bu bölümde Tatar Türkçesi dersleri ile birlikte Tatar Edebiyatı derslerini de vermektedir. Yazarın Tatar Türkçesi üzerine olan makale ve bildirilerinden bazıları ise şunlardır⁴:

- Şahan Güney., Fatma. 2001. Verbal Noun Structures in-U in Kazan Tatar, Second Annual Conference of the Central Eurasian Studies Society, University of Wisconsin-Madison, October 11-14, 2001.
- Şahan Güney, Fatma. 2004. "Bazı Çalı Meyveleri ile Üzümsü Meyvelerin Kuzey-Batı Türk Lehçelerine Has İsimleri". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*
- Şahan Güney, Fatma. 2007. "Tatar Türkçesindeki Bazı Birleşik Eylem Yapılarının Türkiye Türkçesine Tercümesi Konusunda Bazı Meseleler", Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS) 38, 10-15 Eylül 2007, Ankara, 38. ICANAS Bildiriler, C. II: Dilbilimi, Dilbilgisi ve Dil Eğitimi, Ankara 2011, ss. 691-709.
- Şahan Güney, Fatma. 2008. "Tatar Türkçesinde Bitme ve Tamamlanma Bildiren Birleşik Fiil Yapıları". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*.
- Şahan Güney, Fatma. 2011. "Çağdaş Türk Lehçelerinin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". 4. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. 22-24 Aralık 2011. Muğla. Önal, M. Naci (ed.). 4. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyum Bildirileri. 2. c. Grafiker yay. Ankara 2012, ss. 55-62.
- Şahan Güney, Fatma. 2015. "Tatar Edebi Dili ve Kıssa-i Yusuf Hikâyesi". VI. Uluslararası Türkoloji Kongresi, 23-24 Ekim 2015, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan.
- Şahan Güney., Fatma. 2015. Tatar Yazı Dilinin Gelişimi: 18-20. Yüzyıllar. VIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 15-17 Ekim 2015, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Şahan Güney, Fatma. 2017. *Tatarca'da Kap-Kacak İsimleri*. Naskali, Emine Gürsoy (ed.) *Mutfak Gereçleri Kitabı*. İstanbul: Kitabevi. ss. 259-281.. Yayın Evi: Kitabevi.

Tatarca Referans Grameri adlı eser, Kriter Yayınevi tarafından 2015 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Toplam 416 sayfadan oluşan ve 978-605-4613-

---

⁴ Listede bulunan künye bilgileri <http://www.mu.edu.tr/tr/personel/fsahan> adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi: 14.11.2017)

95-3 ISBN numarasını taşıyan eser, Tatar Türkçesinin ses, şekil ve cümle bilgisi özelliklerinin ele alındığı yeni bir dilbilgisi kitabıdır. Eş zamanlı inceleme yönteminin kullanıldığı çalışmada, bazı özelliklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye Türkçesinden örnekler verilerek karşılaştırma yoluna başvurulduğu da görülmektedir.

Çalışma, Tatar yazı dilinin yakın geçmişiyle birlikte genel özellikleri ve ağızları hakkında bilgilerin verildiği *Tatar Yazı Dili ve DİYalektleri* (s. 1-4) ve de Tatar alfabesinde yer alan harflerin sesletim (söyleyiş) özellikleriyle birlikte başlıca yazım kurallarının açıklandığı *Tatar Alfabeti ve Yazım Özellikleri* (s. 5-12) başlıklarının yer aldığı *Giriş* bölümünden bağımsız, üç ana bölüme oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla, I. Bölüm *Sesbilgisi* (s. 13-39), II. Bölüm *Şekil Bilgisi: Sözcük Yapısı* (s. 41-164) ve III. Bölüm *Sözdizimi: Tümce* (s. 165-383) başlıklarını taşımaktadır.

Sesbilgisi bölümünde ilk olarak sesbirimler detaylı olarak ele alınmış ve yeni bir terminolojiyle değerlendirilmiştir. Burada en dikkat çeken başlık kuşkusuz, *Uzun Ünlüler (Long Vowels)* (s. 24) olarak yer almaktadır. Sesbirimsel -anlam ayırıcı özelliği- olmadığı belirtilen u, ü ve i fonemlerinin uzun şekilleri, bu başlık altında ele alınmıştır. Devamında ünlü/ünsüz dizilişleri ve sesletim kurallarının ayrıntılı şekilde incelendiği, yalnızca konuşmada kendisini gösteren söyleyişe bağlı ses olaylarının burada verildiği görülmektedir. Ayrıca kelime örneklerinin yanında söyleniş biçimlerinin de köşeli parantezler içerisinde verilmesi, bu bölüm dışında çalışmanın genelinde de ara ara devam eden faydalı bir uygulama olarak durmaktadır. Aynı saha üzerinde hazırlanan benzer dilbilgisi çalışmalarında ayrı bir başlık olarak çoğunlukla yer almayan *sözcük vurgusu* (s. 35) da bu bölümde dikkat çeken bir başka başlıktır.

Şekil Bilgisi bölümünün ilk konusu olarak kelime köküne gelen yapım ve çekim ekleri esnasında oluşan düzenli ses değişimlerinin verildiği *Sözcük Yapımı ve Çekiminde Etkili Olan Ses Kuralları* (s. 41-50) başlığı yer almaktadır. Türkiye’de yapılan benzer dilbilgisi çalışmalarında bu ses değişimleri genellikle sesbilgisi kategorisi içerisinde incelenmektedir. İncelemeye söz konusu olan çalışma ise bu haliyle farklı bir yaklaşım sunmaktadır.

Ses değişimlerinin verildiği ilgili başlık sonrasında ise *Şekil Bilgisi* bölümü, alt başlıklarında yine kendine has yaklaşımlarıyla sözcük türleri, yapım ve çekim eklerini konu alan başlıklarla devam etmektedir. Bu bölümün son başlığında ise benzer çalışmalarda çoğunlukla edat ve bağlaç kategorileri altında değerlendirilen, Tatarca Türkçesinde çokça örneği bulunan ve *klitik* olarak da bilinen ekleşmiş yapılar, farklı bir terminoloji yaklaşımıyla, *kaynaşık* terimiyle adlandırılmış ve *Kaynaşıklar* (s. 154-164) adını taşıyan başlık altında etraflıca ele alınmıştır.

Yazarın doktora tezi konusuyla yakından ilgili olan üçüncü bölümde ise Tatar Türkçesinin cümle bilgisi incelenmiştir. Bu bölümde yer alan alt ana başlıklar

sırasıyla şunlardır: *Ad Tümceleri* (s. 165-181), *Eylem Tümcesi ve Eylem Öbeği* (s. 181-195), *Yardımcı Eylemler* (s. 196-215), *Ad Öbeği* (s. 215-230), *Sıfatumsılar* (s. 231-244), *Belirleyiciler* (s. 244-254), *Sayılar* (s. 254-260), *Belirteçlikler* (s. 260-292), *İlgeç Öbekleri* (s. 292-305), *Adıllar* (s. 305-317), *Soru Tümceleri* (s. 317-328), *Koşul Tümcecikleri* (s. 328-335), *Ad Tümcecikleri* (s. 336-359), *İlgi Tümcecikleri* (s. 359-369), *Belirteç Tümcecikleri* (s. 369-383). Tatar Türkçesinin dilbilgisi üzerine hazırlanan ve yukarıda da zikredilen çalışmalarının neredeyse hiçbirinde sözdizimi ayrı bir başlık olarak işlenmemiştir. Yalnızca Prof. Dr. M. Öner'in dilbilgisi çalışmasında sözdizimi ayrı bir başlık olarak yer almış ancak burada da Tatar Türkçesi sözdiziminin Türkiye Türkçesinden ayrılan yönleri üzerinde kısaca durulmuştur.⁵ *Tatarca Referans Grameri*, bu açıdan da önceki çalışmalardan ayrılmaktadır.

Seçili Kaynakça (s. 385-394) başlığıyla verilen kaynakça bölümünde yazarın çalışmasında istifade ettiği eserlerin bir listesi yer almaktadır. Geniş kaynak kullanımıyla dikkat çeken listenin, Türkiye Türkçesi ile yazılmış eserlerin yanında başta Tatar Türkçesi olmak üzere Rusça, İngilizce ve Almanca eserlerden oluşan çeşitliliğinin de çalışmaya zenginlik kattığı söylenebilir.

Kitabın sonunda ise *Dilbilgisi Terimleri* (s. 395-416) başlığı altında kitapta kullanılan dilbilgisi terimlerinin alfabetik olarak sıralandığı, genel bir terimle ilgili daha özel terimlerin ise o terimin altında sıralı olarak verildiği görülmektedir. Terimlerin yanlarında parantez içerisinde İngilizce karşılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın benzer diğer çalışmalara göre farklı bir terminolojiye sahip olduğu düşünüldüğünde, bunun isabetli bir ekleme olduğu kabul edilebilir.

Çalışmanın içerisinde yer alan her dilbilgisi maddesinde yeterli seviyede örnek bulunmakla birlikte, benzer eserlerle karşılaştırıldığında kitabın sonunda çalışmaya konu olan lehçeye ait herhangi bir metin bulunmadığı görülmektedir. Bu eksiklik, belki de yazarın eserini öncelikle bir ders kitabı olarak değil de adından da anlaşılacağı üzere bir "referans grameri" olarak hazırlama isteğinin olağan bir sonucu olarak açıklanabilir.⁶ *Tatarca Referans Grameri* adlı bu çalışmanın, kendisinden önce bu alanda verilmiş diğer tüm çalışmalar gibi, özelde Tatar Türkçesi, genelde ise Türkoloji araştırmalarına sağladığı katkı oldukça önemlidir.

⁵ Burada yalnızca dilbilgisi kitapları arasında bir değerlendirme yapılmış, tezler konuya dâhil edilmemiştir. Aksi durumda Tatarcanın sözdizimi üzerine Prof. Dr. Zeki KAYMAZ danışmanlığında *Tatar Türkçesinde Cümle (2001)* adlı yüksek lisans ve *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi (2006)* adlı doktora tezlerinin yazarı Doç. Dr. Caner KERİMOĞLU'nun çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca yazarın doktora tezi 2014 yılında aynı isimle Türk Dil Kurumu tarafından kitap olarak da basılmıştır.

⁶ Yakın zaman önce Doç. Dr. Nergis BİRAY editörlüğünde yayınlanan ve Kazan-Tatar Türkçesi bölümünü de Dr. Aysel BAYTOK'un hazırladığı, Türk lehçelerinden metin aktarma örneklerinin yer aldığı *Çağdaş Türk Lehçeleri-Metin Aktarmaları* (Kesit Yay., 2016) kitabı ve benzeri çalışmalar bu konudaki ihtiyaçları karşılayabilir.